

Priznavanje sorti

- Primarni cilj selekcije biljaka je stvaranje novih sorti povećanog genetičkog potencijala za prinos.
- Selekcija završena neophodno je da se nova sorta što brže uvede u proizvodnju, tako da je poželjno ubrzati postupak priznavanja.
- Nove sorte mogu da budu stvorene od strane vladinih institucija, privatnih istraživačkih instituta ili privatnika.
- Priznavanje je ograničeno zakonima ili pravilima, nekim zemljama ili ostavljeno isključivo proceni selekcionera.
- Izraz "priznavanje" u ovom smislu se otuda nalazi u rasponu od običnog ponavljanja na tržištu, do zakonom regulisanog postupka koji reguliše njeno priznavanje.
- On povezuje proces oplemenjivanja i plasman sorte na tržište odnosno njeno uvođenje u proizvodnju.

Obavezno priznavanje sorti zasniva se na sortnoj osobenosti i njenoj poljoprivrednoj vrednosti, sa strogim zahtevima u pogledu homogenosti i stabilnosti kao i standardima za ostvarenje visokog prinosa, te predstavlja najstrožiji oblik priznavanja sorte.

Registracija koja se zasniva na oba kriterijuma (posebno na obaveznoj registraciji) štiti kupce semena od rizika kupovine nekvalitetnih sorti.

Genotipovi (sorte) se ispituju u mikroogledima na većem broju lokacija, koje određuje Ministarstvo, tokom dve do tri godine. Postupak priznavanja sorte i upis u Registar vrši Komisija za priznavanje sorti pri Ministarstvu poljoprivrede koju sačinjavaju predstavnici oplemenjivačkih ustanova (instituti, zavodi, fakulteti...), semenara i proizvođača.

Ispitivanje sorte, linije, hibrida, populacije i drugog selekcionog materijala, vrši se pod šifrovanim oznakama koje predstavljaju službenu tajnu.

Ispitivanje proizvodne i upotrebne vrednosti sorte obavlja se istovremeno sa jednom ili više *sorti-standarda*.

Sorta-standard može biti samo sorta koja je upisana u Registar sorti poljoprivrednog bilja, i koja po svojim biološkim i proizvodnim osobinama ima najveću vrednost za namenu za koju se vrši ispitivanje. Takođe je neophodno da nova sorta bude po nekim parametrima bolja u ogledima od *standardne sorte*.

- Sorta koja je priznata mora biti upisana u Registar sorti poljoprivrednog bilja.
- Provera vrednosti nove sorte (priznatog genotipa), dolazi tek sa ulaskom u široku proizvodnju.
- Potrebno je sortu pravilno usmeriti ka određenoj nameni u skladu da specifičnim kompleksom osobina, preporučiti rejone za njeno gajenje, kao i odgovarajuću agrotehniku u cilju maksimalne realizacije njenog genetičkog potencijala, bilo za visok prinos ili poseban oblik kvaliteta.
- Od momenta priznavanja nove sorte povećava se značaj semenara, radnika u marketingu, poljoprivrednih proizvođača i krajnjih korisnika - potrošača.

Mikroogledi

- Da bi nova sorta što pre ušla u široku proizvodnju potrebno je organizovati umnožavanje sortnog semena, jer se u momentu priznavanja raspolaže malim količinama osnovnog semena.

Proizvodnja sortnog semena ima sledeći zadatak:

-širenje sorte u proizvodnji,

-održavanje genetičkog identiteta sorte i

-održavanje produktivnosti sorte.

- Sorta se obično u početku širi u onim proizvodnim rejonima gde se u mikroogledima (komisijskim ili sopstvenim) pokazala kao najbolja. Prve pro-vere njene vrednosti, u odnosu na druge sorte koje se u tim rejonima već gaje, obavljaju se kroz makrooglede i marketing (prodaju semena) u tom području. Vrednost jedne sorte može se utvrditi i kroz povećanje ili smanjenje tražnje za semenom date sorte.
- Da bi se obezbedile dovoljne količine semena za komercijalnu proizvodnju potrebno ga je umnožiti ili reprodukovati kroz nekoliko godina.
- Broj reprodokcija zavisi od načina razmnožavanja i tipa oplodnje biljaka, onosno genotipskog sastava (konstitucije) sorte i zahteva tržišta. Različite zemlje imaju različit broj reprodukcija semena koje moraju zadovoljiti određene propise u pogledu sortne čistoće, primesa korova, zdravstvenog stanja, klijavosti itd. To je regulisano posebnim zakonima i uredbama o proizvodnji i prometu sortnog semena

Od strane Međunarodnog udruženja za proizvodnju i poboljšanje semena (osnovano 1919. godine u SAD i Kanadi), kao i od organizacija za sertifikaciju semena drugih zemalja, određene su četiri kategorije sortnog semena:

- 1) *superelita* (breeder seed ili selekcionisano seme),
- 2) *elita* (foundation seed ili osnovno seme) dobija se umnožavanjem selekcionisanog semena,
- 3) *originalno seme* (registered seed ili registrovano seme) dobija se umnožavanjem osnovnog semena i
- 4) *reprodukcija* (certified seed ili priznato seme) služi za proizvodnju merkantilnih useva.

Zakon o semenu razlikuje sledeće kategorije sortnog semena:

- -*predosnovno* (ishodno, selekciono seme, super-elita),
- -*osnovno* (elita),
- -*sertifikovano seme prve generacije*,
- -*sertifikovano seme druge generacije* i
- -*proizvodno*.
-

- **Predosnovno** seme je elita samoplodnih biljnih vrsta, samoplodne linije, superelita krompira i seme roditeljskih komponenti. Proizvodi ga i održava održavalac i predstavlja najmanju količinu semena koju selekcioner koristi za proizvodnju osnovnog semena. U prometu je označeno etiketom bele boje sa dijagonalnom linijom roze boje.
- **Osnovno** seme je original samoplodnih biljnih vrsta, komponente hibrida i elita krompira. Proizvodi se pod kontrolom ministarstva nadležnog za poslove poljoprivrede, a koristi se za proizvodnju sertifikovanog semena prve generacije. U prometu je označeno etiketom bele boje.
- **Sertifikovano seme** prve generacije je prva sortna reprodukcija samoplodnih biljaka, prva generacija hibrida i original krompira. Koristi se za proizvodnju semena druge generacije. Proizvodi se pod kontrolom Ministarstva. U prometu je označeno etiketom plave boje.

- Sertifikovano seme **druge generacije** je druga sortna reprodukcija samooplo-dnih biljaka i prva sortna reprodukcija krompira. Proizvodi se pod kontrolom Ministarstva. U prometu je označeno etiketom crvene boje.
- **Proizvodno seme** je seme cveća, aromatičnog, lekovitog i začinskog bilja, kao i bilja koje nema priznate sorte, a zadovoljava po autentičnosti i čistoći vrste. Proizvodi se pod kontrolom proizvođača.
- Ministarstvo nadležno za poslove poljoprivrede propisuje kategoriju semena do koje je dopušteno umnožavati seme za pojedine vrste poljoprivrednog bilja.

Prema Zakonu o sadnom materijalu voćaka, vinove loze i hmelja razlikuju se sledeće kategorije sadnog materijala:

-predosnovni,

-osnovni,

-sertifikovan i

-standardni.

- **Predosnovni sadni materijal** predstavlja reprodukcioni materijal koji se proizvodi pod odgovornošću oplemenjivača ili njegovih zastupnika. Služi za proizvodnju osnovnog sadnog materijala i testiran je po najnovijim međunarodnim standardima na prisustvo bolesti i štetočina. Održava se u strogo kontrolisanim uslovima, uz nemogućnost zaraze.
- **Osnovni sadni materijal** je reprodukcioni materijal koji je nastao iz predosnovnog sadnog materijala. Služi za proizvodnju sertifikovanog sadnog materijala. Proizvodi se u matičnim zasadima pod kontrolom ovlašćene organizacije. U prometu je označen sertifikatom bele boje.
- **Sertifikovani sadni materijal** je reprodukcioni materijal koji je nastao od osnovnog sadnog materijala za proizvodnju sertifikovanih sadnica a namenjen je za proizvodnju standardnih sadnica. U prometu je označen sertifikatom narandžaste boje.
- **Standardni sadni materijal** nastao je umnožavanjem materijala od standardnih sadnica. U prometu je označen sertifikatom narandžaste boje i posebnom oznakom S-A.